

УДК 821.11-1

Белінська І., канд. філ. наук, старший викладач
Тернопільський нац. економ. ун-т, Тернопіль

**«ТИГР» ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА В УКРАЇНСЬКОМУ
ТА РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ
(ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРШОВИХ ПЕРЕКЛАДІВ В. КОПТІЛОВА
ТА С. МАРШАКА)**

У статті проаналізовані український та російський віршові переклади вірша «Тигра» Вільяма Блейка, виконаних В. Коптіловим та С. Маршаком на структурному, контекстному, лінгвостилістичному та фоносемантичному рівнях. З'ясовані особливості відтворення поетики першотвору.

Ключові слова: *поетичний переклад, інтерпретація структура, поезія, метафора, образ.*

XXI століття позначилось пошкваленим інтересом до творчості відомого англійського поета-філософа Вільяма Блейка. Після тривалого мовчання, а то й свідомого ігнорування, постать Вільяма Блейка виринала через сторіччя на підтвердження його ж таки слів: «Мої твори написані для людей майбутнього». І, як результат, його цитують герої фільмів («*Dead Man*», реж. *Джим Джармуш*), а сучасна письменниця запрошує зустріти XXI сторіччя у товаристві Вільяма Блейка: «він являється щоразу, коли світ охоплює шаленство й виникає загроза гуманності та красі. Хитає головою і каже тихо: «Тільки розум може породити потвор – серце на це не здатне» [1].

Для українського читача лірика знаного англійського поета Вільяма Блейка залишалася лакуною з різних причин, серед яких – і міцно закріплена слава так званого «неперекладного» поета (наче на підтвердження слів Роберта Фроста: «Поезія – це те, що не піддається перекладу»: замислювати візерунки блейківських віршів важко відтворити іншою мовою і версії перекладів вважаються радше переспівом, а ніж повноцінним викладом поетичної думки), що, проте, не стримує прагнення багатьох перекладачів братися до інтерпретації його віршів, і як результат – поява нових та нових версій у всесвітній мережі як українських (Д. Дроздовський, В. Кейс, Т. Кисільова, В. Марач та ін.), так і російських перекладів (О. Донских, Г. Токарева, та ін.).

Коли сучасника Блейка, іншого англійського поета Самюеля Кольєріджа запитали, що, на його думку є поезія, він відповів: «Poetry is the best words in their best order» (*поезія – це найкращі слова у їх найкращому розташуванні*), то ж і перед інтерпретаторами

постає нелегке завдання щодо «розташування» і віднаходження еквівалентних «найкращих слів».

В російському мовно-літературному просторі поява Вільяма Блейка датуються 1834 роком, коли у журналі «Телескоп» з'явилася стаття, передрукована із англійського видання. Перші переклади в 1900 році були зроблені К.Бальмонтом, а з 10х років минулого століття С. Маршак почав активно перекладати В.Блейка, і, на думку багатьох дослідників, його переклади є якщо не найкращими, то найбільш відомими і майже канонізовані. В українській трансляторії Блейк появився завдяки перекладацькій діяльності В.Коптілова, відтак об'єктом нашого дослідження постає вірш В.Блейка «Тигр» та його переклади, виконані С.Маршаком та В.Коптіловим, а завданням – порівняльний аналіз та визначення особливостей відтворення поезики першотвору російського та українського варіантів як «певний діалог перекладачів, що увиразнюють об'єктивну багатогранність романтичної поезії» [2:5]. Втілення свого прочитання та бачення кожен перекладач втрачував по своєму.

Кількість перекладів знаменитого «Тигра» обчислюється не одним десятком радше спроб перекладів, та всі вони «страждають від одного недоліку – відсутністю єдиної та цілісної концепції тексту, що перекладаються, без якої переклад перетворюється в якийсь майже вирішений кросворд з де-не-де заповненими клітиночками» [3].

Сама вже історія цього вірша істотно відрізняється від інших поетичних надбань поета – це, чи не єдиний вірш, який сучасники Блейка «знали, зачували на пам'ять, передавали з уст в уста» [4:12], а у ХХ сторіччі англійські школярі наспівували його як якийсь світський гімн, хоча сам поет не був визнаним за життя і його вірші не були відомими, тим більше належно оціненими.

Пітер Акройд, відомий біограф поета, аналізуючи чернетки у записних книгах Блейка та відслідковуючи процес написання вірша, стверджує, що поет декілька раз переписував та переставляв строфи та слова, а деякі рядки так і не побачили читачі. Блейк власноруч вигравіював вірш разом із зображенням тигра.

Ні один вірш не вивчався так прискіпливо і так часто як «Тигр», і «критики до того вже заплутались у власних роз'ясненнях, що усміхнений тигр, відображений у гравюрі, усміхається вже на їхню адресу» [5:239] Образ, створений Блейком, вражає уяву, зворушує, викликає і страх, і захоплення: «Зірки з небес і слова із Біблії, руйнівний інстинкт природного творення і гнів Божий, сили соціальної революції і відголоски древніх культів, – все це перемішується і опиняється поруч із ковальським молотом» [5:239], осяяли серцевину духовного світу поета і надихнули багатьох перекладачів передати цю велич іншою мовою.

Вірш є конденсацією духовного пошуку поета: він тут скоріше намагається віднайти відповідь на традиційне запитання гностиків: чи ж справді добрий Бог створив цей світ? Велична і жахаюча хижість природи, в якій усе базується на взаємопоїданні, викликає естетичне захоплення Блейка цюмоу «плотському», суто матеріальному, позбавленому милосердя й справедливості світі, володарем якого виступає груба й безтільна сила, втілена в Тигрі. У вірші спроектоване й одвічне прагнення Блейка – об'єднання земного та божественного [6: 145]. Образ самого тигра («*справжнього згустка несамовитої енергії*» [7]) та його творця є головними у вірші. Складовою характеристикою тигра є суміш жаху та захоплення, з якою ліричний герой говорить про процес народження тигра, фізичну та

духовну міць творця, а, звідси, і тигра. Метафоричність образу тигра полягає у тому, що у ньому примхливо сполучається позитивне та негативне: тигр – це могутність, краса, грація і дикість, жорстокість, кровожерливість, він своєрідне вираження діалектичного начала світу та людської природи зокрема [8: 271].

Хоча у дослідників є звичка відмічати зв'язок між циклами «Пісні невинності» з їхнім ключовим символом – ягнятком, що співвідноситься з образом тигра в «Піснях досвіду» [див., напр.: 9:148; 7; 10: 11], проте, на нашу думку, цей вірш може бути і частиною продуманого диптиху, який утворюють вірші «The Angel» і «The Tiger», на що зазвичай не звертається достатньо пильної уваги дослідниками, не кажучи вже про перекладачів. Але нам хочеться звернути увагу на те, що прийом антитези та контрасту працює у Блейка навіть в межах одного циклу. Це тим більш виразно виступає, якщо порівняти цей вірш («The Angel») з розташованим поруч віршем «The Tiger» («Тигр»), в якому цей житель лісу є дійсно символом «природи», пекучої й нищівної жаги буття, і є в цьому сенсі повним антиподом Янголу як суцільна, сповнена вітальної сили й агресії, плоть. Е.Седих називає подібні, антагоністичні у певному контексті, образи контекстуальними антонімами [11: 20], відмічаючи їхню органічну притаманність поетиці Блейка, що, на жаль, не завжди враховується перекладачами.

Текст вірша «The Tiger» складається із шести строф, що в сумі дають 24 рядки. Вірш написаний чотиристопним хореем із схемою римування *ааЬЬ*. Зачинаючи з питального речення *What immortal hand or eye, / Could frame thy fearful symmetry?* [12: 172] перша строфа вводить тему вірша та опис процесу створення тигра будується на риторичних питаннях з використанням синекдохи та анафори.

Лише В.Коптілов зберіг у своєму тексті композиційну будову і відтворив схему римування, проте С.Маршак повністю не притримався схеми римування й у передостанній строфі змінив *ааЬЬ* на *аЬаЬ*. Окрім того, Маршак, який невтомно шукав підвищену точність, зважився додати у своєму перекладі цілий чотиривірш і п'яту строфу перетворює у дві для загострення самої сутності вірша, гранично лапідарно сформульованій Блейком в роковому запитанні: *When the stars threw down their spears, / And water'd heaven with their tears, / Did he smile his work to see? / Did he who made the Lamb make thee?*

А у Маршака: *Неужели та же сила, / Та же мощная ладонь / И ягненка сотворила, / И тебя, ночной огонь?* [12: 522]

І поставлене питання, в якому логічний наголос падає на «силу» і «мощную» зразу ж і дає стверджувальну відповідь. У Коптілова спостерігаємо чітке притримання до першотвору: *Внав на землю темный страх, / Небо скупане в слезах. / Чи всміхнувся твій творець, / Що ягняткові кінець?* [8: 270]. І обидва перекладачі залишають відкритими ключові питання про походження ягняти, що дозволяє реципієнту на власний розсуд трактувати окремі суперечності біблійного характеру із символічним підтекстом.

Перший рядок вірша починається з імперативної форми (одним із поширених засобів автора, який чітко простежується у його «Піснях»): *Tyger, Tyger, burning bright, / In the forests of the night; / What immortal hand or eye, / Could frame thy fearful symmetry?* [12: 172], що збережено у обох перекладачів, проте В.Коптілов не вдається до повтору лексеми *тигр*, обравши її в окличне речення, не оминувши підкреслення різних аспектів сили творця: *Тигре! Твій возгнаний гнів / В чорній нуці забринів / Хто із сонця і з ночей / Креше жах твоїх очей?* [8: 270]; у С.Маршака є інтенція до максимального

зближення з оригіналом навіть на рівні звукопису: *Тигр, о тигр, светло горящий / В глубине полночной чащи, / Кем задуман огневой / Соразмерный образ твой?* [12: 522] Обидва перекладачі передають не лише семантику лексем, а й звуконаслідування. Звукокольорові співвідношення голосних у поезії Блейка вказують на переважання звуків, які асоціюються із «зеленими», «жовтими», «коричневими» та сірими кольорами [13: 48]. Коптілов тяжіє до «зелено-жовтих» «е» «є», «синіх та сірих» «у», «і» та «и», натомість переклад Маршака видається темнішим завдяки превалюванні темних «у» та «о» та частому вживанню «жорстких» «ж», «з» та «гр». І українське, і російське слово «тигр» завдяки звукосполученню *гр*, яке носить звуконаслідувальний характер, наче імітація ревіння цього хижака звучить само по собі грізно і є ключовим словом – назвою твору. Лексичне наповнення у Коптілова проявляється завдяки такими лексемами як «*грізний*» (тричі), «*гнівний*», «*жар*», «*тужавих жил*», «*дужих*», «*жарких*», а у Маршака «*горящий*», «*гневный*», «*звездный*», «*огонь*», «*тугие жилы*».

Привнесення «неприємних», жахаючих відчуттів відбувається завдяки алітерації *d* і *t* в оригіналі. Відтворення звукового образу хижого звіра сприяє неодноразове повторення лексеми «*dread*» (*жахаючий*): *What dread hand? and what dread feet?... what dread grasp / Dare its deadly terrors clasp?* Початкова фонестема *dr* є проявом асоціації із таким семантичним компонентом як «сильний, швидкий, неприємний» [14: 175]. Звукове відтворення постає допоміжним елементом образотворення.

Експресивність вірша та його перекладів посилюється різними тропами: «*immortal hand or eye*», «*fearful symmetry*», «*distant deeps or skies*», «*the fire of your eyes*», «*the stars threw down their spears / and water'd heaven with their tears*» (у Блейка), «*вогненний гнів*», «*креше жах*», «*вогонь очей-жарин*», «*серце вирізьбив*», «*темний страх*», «*небо скупане в сльозах*», «*гнів забринів*» (у Коптілова), «*огневої образ*», «*очей звериных*», «*тугие жилы*», «*гневный мозг*», «*купол звездный*», «*мощная ладонь*», «*бессмертную руку*» (у Маршака) і т.д.

Емоціональні почуття автора передаються завдяки вживанню відповідних епітетів, що виражені прикметниками та діприкметниками: в українському перекладі «*вогненний*», «*прадавний*», «*чорний*», «*хижий*», «*нещадний*», «*темний*», «*скупане*», а в російському: «*полночной*», «*звериных*», «*тяжкий*», «*звездный*», «*слезной*», «*горящий*», «*метавиший*» і т.д.

Світло, яке тигр несе в собі, виражене у перекладах лексемами **вогненний** (В.Коптілов) та **огневої** (С.Маршака) не є світлом, яким оточені янголи – це аура хижості: *What the hand, dare sieze the fire?*

Навряд чи В.Коптілов прагнув за всяких обставин притриматись точного наслідування на синтаксичному рівні: у третій строфі замість питального речення оригіналу *And when thy heart began to beat, What dread hand? & what dread feet?* читаємо: *Серце грізно в груді б'є, / Людям страху завдає.*, що підкреслює ненавмисність, дисгармонійність всієї композиції. Питання в кожній строфі у українському варіанті якби зависає у повітрі і набуває вимушеної перерваності. Максимально метафоризована інтерпретація у українському перекладі, на думку українського дослідника, робить тигра страшнішим ніж у першотворі, такого що перетворюється «на лиховісного месника» [2: 9]. Схожі асоціації виникають й при прочитанні маршаківського перекладу: можна припустити, що В. Коптілов був знайомий з відомим та й популярним на той час перекладом російського

поета, а деякі рядки можуть видатися радше перекладом з російського варіанту – у Блейка: *In what distant deeps or skies /Burnt the fire of thine eyes?*, у Маршака: *В небесах или глубинах /Тлеет огонь очей звериных?*, а у Коптілова: *Из глубин чи з верховин / Той вогонь очей жарин?*

У Блейка перша і остання строфи відрізняються єдиним словом: замість *could* (зумів) поставлено *dare* (осмілився), і цього достатньо Маршаку, щоб обновити і підняти первинне значення (зачарованість блискучим звершенням) на ступінь вище. У першій строфі: *Кем задуман огневой/ Соразмерный образ твой?* а в кінці: *...Чьей бессмертной рукой /Создан грозный образ твой?* Тигр у Маршака на початку «нежный», а у фіналі «грозный». Такий прийом протиріч є характерним для творчості Маршака. «Огневой соразмерный образ» лиш під завершення вірша стає «грозным», надаючи дисонансний мотив в оптимістичний, майже тріумфальний гімн творінню. В саме цьому вірші і проявився «мудрый, смелый мыслитель» [15:496], – так відгукувався про Блейка перекладач, постав перед читачем у всій своїй величі.

Натомість український перекладач залишає першу й останню строфи однаковими, що, проте, ніяк не зменшує значущості чи робить меншوارтісним його варіант.

Чітко вирізняються дві відмінності: по-перше «соразмерный образ», а в оригіналі – *symmetry* – ось характеристика тигра, що у В.Коптілова не відтворена дослівно, а передана через насичений рух метафор, що є невід’ємною умовою адекватного відтворення образу. Зазначені метафори в українському та російському перекладах максимально відтворюють семантику та емоційне забарвлення оригіналу; збережено персоніфікації першотвору та загальні принципи милозвучності; метафори відтворено адекватними метафоричними відповідниками.

Вникаючи у переклади обох перекладачів, читач сам стає свідком створення задуманого образу: «відчуваєш себе свідком послідовних операцій по втіленню народженого замислу... З наростаючою жадністю відслідкувавши таїну приборкання непокірної матері, з видихом полегшення відчуваєш сердца первый тяжкий стук» [3].

Вірш «Тигр», як і більшість ліричних та філософських творів В.Блейка став непростим завданням навіть для визнаних метрів перекладу. Авторські стилістичні прийоми на рівні синтаксису, звукопису, складна життєва філософія та її проєкція у віршовану тканину створили для інтерпретаторів низку труднощів. Проте і В.Коптілов, і С.Маршак, використавши сою майстерність та фаховість зуміли в цілому відтворити поетику блейківського твору на образно-тематичному, лексичному, фоностилістичному, синтаксичному рівнях, врахувавши книжну емблематику, яка оточує поезію Вільяма Блейка, чим збагатили скарбницю літератури. Переклади С.Маршака та В.Коптілова вирізняються ретельною вивіреністю деталей, бездоганною збалансованістю звучання і неслабучим, поступовим наростанням емоційного напруження. Неможливо однозначно стверджувати про абсолютну преференцію будь-якого з наведених перекладів – кожен поет-перекладач виразив те, що відчував та розумів. Хоча «стовідсотковий Блейк ... існує тільки в англійській мові, і кожен новий переклад – лише безкінечне наближення до оригіналу» [3]. Однак спроби по своєму перекласти «Тигра» не припиняються і сьогодні, все більше полемічних версій представляються на розсуд читача і котра з них стане більш правомірною та живучою покаже час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пагутяк Г. Романтична прогулянка з Вільямом Блейком – pahutjak.boom.ru
2. Боровинський І.М. Відтворення образної своєрідності поезій англійських та американських романтиків в українських перекладах Автореф. ... канд. філол. н. за спеціальністю 10.02.16 – перекладознавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2011.
3. Сухарев С. Два тигра <http://www.wikilivres.info/wiki>
4. Урнов Д. Живое пламя слов // Поэзия английского романтизма. М., 1975.
5. Акройд П. Блейк. Биография Текст. / П. Акройд; пер. с англ. Т.Азаркович. М.: София, 2004. – 672с.
6. Вільям Блейк. Поезії. / З англ. Віктор Марач, Тамара Кисельова, Ольга Матвієнко, Дмитро Дроздовський // Всесвіт, No 1-2, 2009. – С.151-161.
7. Зверев А.Уильям Блейк // «Иностранная литература», No 7, 1997 (<http://www.philology.ru/literature3/zverev-97.htm>).
8. Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму: Підручник / Д.С.Наливайко, К.О.Шахова. – К.: Заповіт, 1997. – 464с.
9. Соловійова Н. Блейк, Вільям //Зарубіжні письменники: енциклопедичний довідник: У 2 т. – Тернопіль: Богдан, 2005. – Т. 1. – С. 147–149.
10. Глебовская А. Предварение //Блейк У. Песни Невинности и Опыта; [пер. с англ. С. Степанова]. – СПб: Азбука-классика, 2006. – С. 5–21.
11. Седых Э.В. Контраст в поэзии как один из типов выдвижения : (на прим. циклов стихотворений «Песни Неведения» и «Песни Познания» Уильяма Блейка): Дис. ... канд. филол. наук / Элина Владимировна Седых. – СПб., 1997. – 208 с.
12. Блейк У. Избранные стихи. Сборник. Сост.А.М.Зверев. На англ.и русск.яз. – М.:Прогресс. – 1982. – 558с.
13. Драгінда О.В.Фоносемантичний аспект у комплексному дослідженні віршових перекладів.с. 46-50 www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i...2010.../46_50.pdf
14. Хамова Н.До проблеми символічної значимості фонестем сучасної англійської та німецької мов // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. пр. – Вип. 232. Германська філологія. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 167-179.
15. Маршак С Письмо С. Я. Маршака Е. П. Пешковой от 9 августа 1963. // Маршак С. Собрание сочинений в 8 томах. Т. 8. – М.: Художественная литература, 1972. Т. 8. С. 495.

Белинская И., ст. препод.

Тернопольский нац. ун-т, Тернополь

«ТИГР» УИЛЬЯМА БЛЕЙКА В УКРАИНСКОМ И РУССКОМ ПЕРЕВОДАХ

В статтє проанализированы украинский и русский переводы стихотворения «Тигр» Уильяма Блейка в исполнении В. Коптилова и С.Маршака на структурном, контекстном, лингвостилистическом, фоносемантическом уровнях. Определены особенности передачи поэтики оригинала.

Ключевые слова: поэтический перевод, интерпретация, структура, поэзия, метафора, образ.

Belinska I. PhD, assistant professor
Ternopil national economic university, Ternopil

«THE TIGER» BY WILLIAM BLAKE IN UKRAINIAN AND RUSSIAN TRANSLATIONS

The proposed article analyses Ukrainian and Russian versions of «The Tiger» by William Blake translated by V. Koptilov and S. Marshak from the structural, contextual, linguostylistic, phonosemantic point of view. The peculiarities of original poetic manner interpretations are identified.

Key words: poetic translation, interpretation, structure, poetry, metaphor, image.

УДК 821.09.02

Григоренко О.В., асистент

Київський національний ун-т ім.Тараса Шевченка, Київ

ПЕРЕКЛАД ПАТЕНТНИХ ОПИСІВ США І ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Статтю присвячено розгляду особливостей перекладу патентних описів, зокрема, увага акцентується на культурних, правових та мовних особливостях перекладу. Особливу увагу приділено лінгвістичному аналізу та порівнянню перекладів, враховуючи макроструктуру, вираження мовного акту, відмінності у використанні граматичних форм в описах винаходів України, Великобританії і США.

Ключові слова: патентний опис, лінгвістичні, правові та культурні особливості, переклад патентів.

Останнім часом у більшості країн світу спрощується процедура закордонного патентування та уніфікується патентне законодавство шляхом укладання відповідних регіональних (напр., “Європейський патент”) та міжнародних (РСТ (Договір міжнародної патентної кооперації)) угод. Це викликало цілу низку відповідних змін у патентній документації, зокрема в її структурі та лексиці. Видані в останні роки словники та довідники з перекладу патентної документації недостатньо або не повною мірою відображають вищезазначені зміни. Отже, **актуальність** теми, насамперед, пов’язана з необхідністю створення нової словниково-довідникової бази патентних термінів, здебільшого для відповідного перекладу опису винаходів, які видаються патентними відомствами закордонних країн.

Мета дослідження полягає у вивченні та аналізі перекладу патентних описів США і Великобританії українською мовою.

Найбільшу увагу вивченню патентного перекладу приділяли такі вчені, як: Блінніков В.І. [2002], Клімзо Б.Н. [2003], Глядков С.В. [2003], Царьова О.С. [2007], Мальонова Є.Д. [2008], Мартін Кросс [Martin Cross 2010], Брюс Гамбург [Bruce Hamburg 2010], Баянкіна Є. Г. [2010] та ін.

© Григоренко О.В., 2016